

وضعیت حقوقی ارزش‌های مجازی در ایران

عارف خلیلی پاچی^۱

پیشرفت فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات و ایجاد و توسعه ابزارهای فن‌آورانه در فضای مجازی، چالش‌های بسیاری را برای سیاست‌گذاران و قانون‌گذاران ایجاد کرده است. این چالش‌ها افزون بر بعد سیاسی و اقتصادی، از ابعاد حقوقی-کیفری گسترده‌ای نیز برخوردار است.

۲۵۵

بدون تردید تنظیم‌گری در خصوص این ابزارهای فن‌آورانه، مانند رمزارزها، قانون‌گذاران را در معرض آزمونی سخت قرار می‌دهد. آزمونی که آشکارکننده محدودیت‌های جدی و حتی ناتوانی در حوزه تنظیم‌گری است که می‌تواند دربردارنده مخاطراتی گسترده باشد. بدون تردید رویکرد قانون‌گذاری در این زمینه از دو شق کلی خارج نیست. نخست؛ ممنوعیت هرگونه استفاده و دوم؛ ترسیم چارچوب قانونی مناسب و پویا.

با گسترش بیشتر رمزارزها، به ویژه بیت‌کوین، در ایران، بانک مرکزی سیاستی مبتنی بر ممنوعیت استفاده اتخاذ نمود. مطابق دستورالعمل بانک مرکزی ایران مورخ ۰۹/۱۰/۱۳۹۶ به استناد قابلیت استفاده ارزش‌های مجازی در پولشویی و تامین مالی تروریسم، هرگونه استفاده از آن‌ها در مراکز پولی و مالی کشور ممنوع شد. این رویکرد منفعلانه و تلاش جهت محو نمودن صورت مسأله به جای ارائه یک پاسخ و راهکار مناسب، همان‌گونه که قابل پیش‌بینی بود، نه تنها مفید واقع نشد، بلکه پیامدهای منفی از جمله زیرزمینی شدن فعالیت‌های این حوزه را در پی داشت؛ که از جمله آن می‌توان به مصرف بی‌رویه و بدون ضابطه برق و برخی کلاهبرداری‌های صورت گرفته در این زمینه اشاره کرد.

۱. دکتری تخصصی حقوق کیفری و جرم‌شناسی، arefkhalilipaji@gmail.com

با این حال، بانک مرکزی ایران در چرخشی قابل توجه، با انتشار پیش‌نویس سند «الزامات و ضوابط حوزه رمزارزها» مورخ ۱۳۹۷/۱۱/۰۸، در صدد اتخاذ رویکردی مناسب در این زمینه است. با وجود ایرادات جدی که بر پیش‌نویس این سند وارد است اما آن را می‌توان گام رو به جلویی در قاعده مندی حوزه رمزارزها دانست. امری که تاکنون به سرانجام مشخصی نرسیده است.

گام بعدی در سیاستگذاری پیرامون رمزارزها «تصویب نامه در خصوص استفاده از رمزارزها» است که در تاریخ ۱۳۹۸/۰۵/۱۳ به تصویب هیئت وزیران رسید. با این وجود پرسشی که در خصوص وضعیت حقوقی مبادلات رمزارز همچنان وجود دارد این است که آیا خرید و فروش آن ممنوع و دارای ضمانت اجرا است یا خیر؟ اگرچه در دستورالعمل بانک مرکزی و تصویب نامه هیئت وزیران به صراحت استفاده از رمزارزها در مراکز پولی و مالی و استفاده از آن در مبادلات داخل کشور ممنوع شده است اما این امر به معنای جرم بودن خرید، فروش و نگهداری رمزارزها نیست و تا زمانی که با استناد به اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها، قانونی در راستای جرم‌انگاری و کیفرگذاری در این حوزه به تصویب نرسد، هرگونه عملیاتی در این زمینه مباح محسوب می‌شود.

اقدام بعدی که توسط قانونگذار مدنظر قرار گرفت، شمول قوانین ارزی بر رمزارزها به موجب ایجاد اصلاحاتی در لایحه اصلاحی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز ۱۳۹۹ بود. لایحه اصلاحی قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز در تاریخ ۱۳۹۹/۰۲/۲۹ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید و جهت اعلام نظر شورای نگهبان به این شورا ارسال شد. شورای نگهبان در راستای وظایف ذاتی خود ایراداتی به برخی مواد لایحه وارد کرد. از جمله به تبصره ۷ ماده ۲ که مربوط به رمزارزها می‌شود. بر این اساس این شورا در اعلام نظر خود مورخ ۱۳۹۹/۰۹/۰۱ اعلام داشت: «در تبصره ۷، تسری احکام ارز به رمزارزها، با توجه به عدم تعریف و روشن نبودن احکام رمزارزها به ویژه از این جهت که تسری بعضی از احکام ارزها به حوزه مذکور ممکن نیست، ابهام دارد؛ پس از رفع ابهام اظهار نظر خواهد شد». بر این اساس، مجلس شورای اسلامی با اصلاح تبصره مذکور تلاش کرد تا ابهامات

شورای نگهبان را برطرف نماید. امری که در تاریخ ۱۴۰۰/۰۱/۲۴ مورد تصویب قرار گرفت و بدین شکل متن تبصره را تغییر داد: «رمزارز (ارز رقومی) نوعی اسناد الکترونیکی موضوع بند «پ» ماده (۱) این قانون است که بر بستری دیجیتال (رقومی)، غیرمتمرکز و شفاف به نام زنجیره بلوک (بلاک چین) موجودیت می‌یابد و بدین لحاظ ارز محسوب و مشمول مقررات بندهای «پ»، «ت»، «ث»، «ج» و «چ» این ماده است.». مجدداً در تاریخ ۱۴۰۰/۰۲/۲۸ شورای نگهبان در خصوص لایحه مزبور اعلام نظر نمود. این بار ایرادی نسبت به تبصره مذکور نگرفت و تنها اقدام به ارائه تذکری نمود: «در ماده ۱۷ مصوبه، موضوع الحاق ماده (۲ مکرر) به قانون، در تبصره ۷، محل واژه «دیجیتال» و «رقومی» در پرانتز جابه‌جا شود.». از این رو، با این که به نظر می‌رسید ارز خارجی محسوب کردن رمزارزها در نظام حقوقی ایران و شمول قوانین و مقررات ارزی از جمله قوانین مربوط به قاچاق ارز بر این فن‌آوری تا حد زیادی قطعی است، اما مجلس شورای اسلامی راساً اقدام به حذف تبصره مزبور از لایحه اصلاحی نمود.

بر این اساس، همچنان شاهد بلا تکلیفی قانونی نسبت به ارزش‌های مجازی در ایران هستیم امری که بیش از پیش می‌تواند ریسک مبادلات رمزارزی را در ایران افزایش دهد.